

VISIT
OPOLSKIE

HISTORIA W PIGUŁCE

Opowieść niniejsza dotyczy tego Śląska, o którym się najmniej wie, najrzadziej mówi. Bo mówiąc o Śląsku mamy zwykle na myśli kominy fabryczne, gdzie nawet śnieg biały staje się popielatym, albo uroki Wisły czy Istebnej. A jeśli Śląsk oddzielony - to chętniej za Olzę myśl biegnie niż na przybrzeżi Odry. I zawsze raczej Czarny, raczej Zielony, niż tamten, najcichszy, najmniej się rozgłaszający - Biały, biało-zielony, Opolski.

S. Wasylewski, Na Śląsku Opolskim, Katowice 1937

Tak o Śląsku Opolskim - wtedy tajemniczej dla Polaków krainie na wschodnich rubieżach niemieckiej Rzeszy - pisał przeszło osiemdziesiąt lat temu Stanisław Wasylewski.

Pojęcie "Śląska Opolskiego" jest stosunkowo młode, używane jest od mniej więcej stu lat - i to w różnych okresach na różnie wyznaczone terytoria. Zastępujące je określenie "Opolszczyzna" funkcjonuje w obiegowym języku w dużej mierze za przyczyną dość nielogicznych nazw administracyjnych - mamy oto województwo śląskie, dolnośląskie, a pomiędzy nimi opolskie, którego nazwa ani trochę nie zdradza jego śląskiej przynależności. Tymczasem ze wszystkich tych trzech województw to właśnie opolskie składa się w największym procencie z ziem historycznego Śląska. W przeważającej części tereny dzisiejszego województwa opolskiego należą do Górnego Śląska, którego

zresztą Opole pozostaje historyczną stolicą. Ziemia brzeska i namysłowska to tereny dolnośląskie, a tylko niewielki skrawek województwa na północnym wschodzie, w okolicy Praszki, to posiadająca zupełnie odrębną historię i tożsamość ziemia wieluńska.

Historia naszego regionu jest zatem historią Śląska. Dzieje tej ziemi pogranicza, zupełnie inaczej niż pozostałych terenów obecnej Polski, wplatają się w historię środkowej Europy. Śląsk przechodził kolejno z rąk polskich w czeskie, austriackie i pruskie, by po ostatniej wojnie znaleźć się ponownie w granicach Polski.

Zacznijmy jednak od początku. Zanim w okolicy Opola pojawili się i osiedlili ludzie, królowały tu silezaury. *Silesaurus opolensis*, mniej imponujący, ale znacznie starszy od znanych nam wielkich dinozaurów, to być może najstarszy znany na świecie pradinozaur. Żył tu około 230 milionów lat temu, a jak wyglądał, można dowiedzieć się odwiedzając JuraPark w Krasiejowie.

Silesaurus Opoliensis, fot. Park Nauki i Rozrywki - Jura Park Krasiejów

Znacznie później, bo w młodszej epoce kamienia (neolicie), czyli już tylko kilka tysięcy lat temu, na terenie dzisiejszego województwa opolskiego pojawiają się pierwsze stałe osady ludzkie. Ludy, które przybyły z południa przez Bramę Morawską znalazły swe miejsce przede wszystkim na Płaskowyżu Głubczyckim, gdzie sprzyjające warunki pozwoliły im na prowadzenie hodowli i rozwijanie rolnictwa. Wiele zabytków archeologicznych dotyczących najstarszej historii regionu znajdziemy na wystawie Pradzieje Opolszczyzny w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.

W końcu X wieku region znajdował się w granicach państwa Mieszka I. W latach 20. XX w., podczas rozbiórki zamku w Opolu okazało się, że skrywa on pozostałości drewnianego obronnego grodu wojów piastowskich. Trwające kilkadziesiąt lat kompleksowe badania archeologiczne grodu na opolskim Ostrówku (m.in. w miejscu dzisiejszego amfiteatru) pozwoliły dokładnie ustalić, jak wyglądało życie opolan przed tysiącem lat. Wiemy nawet, jakie sandały były w modzie i jak wyglądała biżuteria ówczesnych pań. Te i inne ciekawe eksponaty prezentowane są na wystawie stałej Opole - gród, miasto, stolica regionu w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.

Wiek XIII to okres powstawania miast, a śląskie miasta należą do najstarszych na terenie dzisiejszej Polski. Opole otrzymało prawa miejskie najpóźniej w 1217 roku, Nysa w 1223 roku, Brzeg w roku 1248. W tym samym czasie powstało wiele innych miast regionu. Klimat takiego średniowiecznego miasta poczuć możemy do dziś spacerując wzdłuż murów obronnych Paczkowa czy Byczyny. Nieopodal tego ostatniego miasta kilka lat temu powstał gród rycerski, gdzie opolskie bractwo rycerskie na pokazach i turniejach wskrzesza kulturę średniowiecza.

Imitacja grodu rycerskiego w Biskupicach pod Byczyną, fot. Jarosław Małkowski

Stojący na opolskim rynku pomnik księcia Kazimierza I opolskiego, założyciela miasta, przypomina nam o istnieniu piastowskiego księstwa opolskiego, które wyodrębniło się w końcu XII wieku. W wielu XIII władza książęca objęła także okolice Raciborza, stąd funkcjonująca powszechnie nazwa: księstwo opolsko-raciborskie. Postacie książęce - Bolka I, Bolka II i Bolka III wraz z żoną Anną zobaczymy też na wspaniałych nagrobkach w opolskim kościele franciszkanów. Książęta rezydowali na zamku, którego jedyna pozostałość jest dziś wieża piastowska.

Księstwa śląskie związane początkowo z piastowskim państwem polskim, stopniowo przechodziły pod panowanie czeskie. Linia Piastów opolskich wygasła w 1532 roku, po bezpotomnej śmierci Jana Dobrego. Renesansowe epitafium upamiętniające ostatniego z rodu i wspaniałe drzewo genealogiczne opolskich Piastów znajdziemy w kaplicy piastowskiej w opolskiej katedrze św. Krzyża. W XIV i XV wieku księstwa śląskie, w tym księstwo opolsko-raciborskie, wchodziły w skład korony czeskiej. Po

śmierci Ludwika Jagiellończyka - króla czeskiego i węgierskiego - w bitwie pod Mohaczem w 1526 roku, tereny te dostały się pod bezpośrednie zwierzchnictwo Habsburgów. W historii księstwa opolskiego zdarzył się jednak dwudziestoletni okres, znany choćby z "Potopu", kiedy ziemią tą rządili zasiadający na polskim tronie Wazowie. Księstwo opolsko-raciborskie oddano bowiem czasowo pod władanie polskich królów jako ... rekompensatę za niewypłacone posągi Habsburżanek.

Po śmierci ostatniego opolskiego Piasta znaczenie Opola na mapie regionu osłabło. Ukształtowały się dwa najsilniej wówczas promieniujące ośrodki kultury i sztuki: z jednej strony protestancki piastowski dwór książęcy w Brzegu, z drugiej zaś - katolickie biskupie księstwo nyskie. Piastowie brzescy, przede wszystkim Jerzy II zwany Wspaniałym, chętnie przenosili nowe mody płynące zarówno z Krakowa (pierwszą żoną Fryderyka była siostra Zygmunta Starego), jak i bezpośrednio z Italii. Sprowadzeni do Brzegu z północnych Włoch, z okolic jeziora Como (stąd określenie: Komaskowie) budowniczo wzniesli dla księcia zamek - siedzibę powszechnie podziwianą i naśladowaną. W regionie zachowały się także inne rezydencje szlacheckie, których historia sięga czasów renesansu: zamek Prószkowskich (von Proskau) w Prószkowie, Pücklerów w Niemodlinie czy Oppersdorffów w Głogówku.

Prawdopodobnie pierwsza mapa Śląska opracowana przez Sebastiana Münstera. Po raz pierwszy wydana w 1544 r. w Bazylei. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie, polona.pl

Księstwo nyskie już od XIII wieku pozostawało w jurysdykcji biskupów wrocławskich, ale dopiero biskup Jakub von Salza, wobec szerzącej się we Wrocławiu fali reformacji, przeniósł do Nysy swą główną siedzibę. Nietrudno zrozumieć, jak bardzo obecność biskupów wzmocniła pozycję tego miasta na kulturalnej i artystycznej mapie Śląska. Śmiało stwierdzić można, że w okresie renesansu i baroku Nysa była najważniejszym i najciekawszym ośrodkiem kulturalnym i artystycznym Górnego Śląska. Stąd nazwa „śląski Rzym”, pojawiająca się czasem jako określenie Nysy. W gotyckim kościele św. Jakuba i Agnieszki w Nysie, zwanym czasem katedrą (ze względu na obecność biskupów) zachowały się pomniki nagrobne biskupów rezydujących w Nysie, stanowiące wspaniałe przykłady sztuki śląskiej tego czasu.

Tragiczną cezurą na Śląsku była wojna trzydziestoletnia (1618-1648). Długotrwały konflikt zbrojny pomiędzy protestantami a katolikami doprowadził do spustoszenia regionu. Z powodu zawieruchy wojennej, która sprzyjała klęsce głodu i epidemiom w niektórych miejscowościach liczba ludności spadła o połowę.

Fragment panoramy Nysy z około 1595 roku, F. Hogenberg, Śląska Biblioteka Cyfrowa

Wiek XVIII to okres kolejnych wojen i w konsekwencji - zmiany państwowej przynależności Śląska. W 1741 roku król pruski Fryderyk II Hohenzollern (zwany później Wielkim) zaatakował habsburski Śląsk. Wtedy to rozegrała się m.in. wielka bitwa pod Małujowicami koło Brzegu. Pokój zawarty pomiędzy Austrią a Prusami w 1763 roku po trzech tzw. wojnach śląskich, zatwierdził wcześniej dokonane przejście - region opolski wraz z większością Śląska znalazł się w granicach Prus. Król pruski Fryderyk II szybko rozpoczął na nowych ziemiach akcję kolonizacyjną. To na ten okres datują się początki przemysłu na Śląsku Opolskim, m.in. czynna do dziś huta w Ozimku założona z królewskiego rozkazu w 1753 roku.

Po wojnach napoleońskich w Prusach, a więc także w rejonie dzisiejszego Śląska Opolskiego, przeprowadzono głębokie reformy administracyjne. M.in. zniesiono poddaństwo chłopów i rozpoczęto proces ich uwłaszczenia. W wyniku nowego jednolitego podziału administracyjnego zespolono Śląsk

z resztą kraju. W ramach powstałej wówczas (1815) prowincji śląskiej ze stolicą we Wrocławiu pojawiła się rejencja opolska ze stolicą w Opolu. Objęła ona terytorium sięgające na wschodzie aż do granicy z Rosją, w tym Gliwice, Bytom i Katowice, czyli okręg, w którym od połowy XIX wieku wyrosło jedno z większych przemysłowych centrów Europy. W okolicy Opola na dużą skalę rozwinął się natomiast przemysł cementowy, w najlepszych czasach w mieście i jego okolicy pracowało aż jedenaście cementowni. Do dziś tradycje kontynuuje tylko jedna.

Rodziny śląskie bogacące się na przemyśle często wznosiły swoje siedziby w rolniczej części Śląska. Tak powstał m.in. pałac w Kopicach koło Grodkowa wspaniale rozbudowany staraniem Johanny i Hansa Ulrika von Schaffgotsch czy pałac Tiele-Wincklerów w Mosznej.

W 1842 roku na Śląsk wkroczyła kolej. Linia z Wrocławia początkowo prowadziła do Oławy, potem sukcesywnie przez Brzeg, Opole, Gogolin, Koźle, Gliwice i Katowice dotarła w 1846 roku do Mysłowic. Jest to najstarsza linia kolejowa w granicach dzisiejszej Polski.

Dworzec kolejowy w Opolu na pocztówce ok. 1915 r. Śląska Biblioteka Cyfrowa

Po I wojnie światowej na mapie Europy pojawiła się odrodzona Polska, a Górny Śląsk stał się terenem spornym między Polską a Niemcami. Ostatecznego podziału terytorium dokonano po plebiscycie i trzech powstaniach śląskich w roku 1921. Górny Śląsk został podzielony pomiędzy dwa kraje, a tereny dzisiejszego województwa opolskiego pozostały w granicach Niemiec.

Do Polski włączono je po zakończeniu II wojny światowej, na mocy porozumień jałtańskich. Inaczej, niż na innych nowych ziemiach Polski, na terenie Opolszczyzny pozostało aż około połowy danych mieszkańców, głównie na wsiach. Z kresów wschodnich i z centralnej Polski przybyła też nowa ludność, która tu znalazła swoje miejsce. Opolszczyzna początkowo znajdowała się w województwie śląsko-dąbrowskim, ale już w roku 1950 utworzono odrębne województwo opolskie. Rok 1998 zapisał się pospolitym ruszeniem zwanym "obroną województwa opolskiego" podczas reformy administracyjnej. Województwo przetrwało. Na pamiątkę dnia, w którym tysiące Opolanek i Opolan stanęło w 92-kilometrowym "łańcuchu nadziei" sięgającym granic województwa, 7 czerwca ustanowiono Świętem Województwa Opolskiego.

Opracowanie i tekst: dr Joanna Filipczyk

Source URL: <https://visitopolskie.pl/node/679>